

EVDE BAKIM HİZMETİNDE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADIN İŞGÜCÜNÜN İSTİHDAM DENEYİMLERİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

Kürşat TUTAR^{1*}

Özet: Evde bakım hizmeti, sosyal hizmet uygulamalarından birini oluşturmaktadır. Literatürde yer alan evde bakım hizmetleri çalışmalarına göre ağırlıklı olarak kadın işgücünün istihdam edildiği görülmektedir. Ayrıca sağlık sektörü içerisinde önemli yer teşkil eden evde bakım hizmetinin yürütülmesinde göçmen işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın örneklemini Ankara ilinde evde bakım hizmetinde çalışan çalışma iznine sahip geçici koruma sağlanan 16 Suriyeli kadın işçi oluşturmaktadır. Görüşmeciler ile yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Evde bakım hizmetinde çalışan Suriyeli kadın işgücünün istihdamı çerçevesinde evde bakım hizmetindeki tecrübeleri ve sorun alanları araştırılmak istenmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin evde bakım hizmeti çalışmalarına yönelik işgücü piyasasında karşılaştıkları fırsat ve tehdit alanlarının ana hatları ortaya konularak bu kapsamdaki değerlendirmeleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: evde bakım hizmeti, göç, göçmen kadın emeği, istihdam, geçici koruma, çalışma izni.

EMPLOYMENT EXPERIENCES OF MIGRANT WOMEN WORKING IN HOME CARE SERVICE: THE CASE OF ANKARA

Abstract: According to the home care services studies in the literature, it is seen that predominantly female workforce is employed. Migrant women labor is needed in the execution of home care services, which have an important place in the health sector. The sample of the study consists of 16 Syrian women workers who work in the home care service in Ankara, have a work permit and are provided with temporary protection. Face-to-face interviews were conducted with the interviewees through a semi-structured questionnaire. Within the framework of the employment of Syrian women working in home care services, their experiences and problem areas in home care service were sought to be researched. In this context, the main lines of the opportunities and threats faced by the interviewees in the labor market for home care services were revealed and their evaluations in this context were determined.

Keywords: Home care service, immigration, migrant women working, employment, temporary protection, working permit.

¹**Adres:** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara, Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** kursat.tutar@hbv.edu.tr

Atıf: Tutar, K. (2021). Evde Bakım Hizmetinde Çalışan Göçmen Kadın İşgücünün İstihdam Deneyimleri: Ankara İli Örneği. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(1): 1-9.

1. GİRİŞ

Neoliberal ekonomi politikalarının beraberinde getirdiği en büyük tartışma alanlarının başında güvencesizlik gelmektedir. Bu açıdan işgücü piyasasında mağdur olan kesimlerin başında kadınların geldiği yönünde literatürde pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Özellikle kentsel

nüfusta kadın işgücünün artmasına neden olan göçler, bazı işlerde ve mesleklerde kadın istihdamını ve yansımalarını daha çok gözler önüne çıkarmıştır. Mesleki bakımından gelişmemiş, eğitimsiz, beceri sahibi olamayan kadın nüfusun daha çok ev içi işlerde ağırlık kazanmasının yanı sıra kayıt dışı istihdama yönelmelerine bağlı olarak düşük ücret

seviyesinden güvencesiz işlerde çalışmaları gözlemlenmektedir. Gerek kırsal gerekse kentsel coğrafyada kadın emeğinin görünürlüğü tartışmalarında ev içi iş ve hizmetler çerçevesinde şekillenmektedir.

2011 yılı itibarıyla Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan zorunlu göçmenlerin ülkelerinde yaşamış oldukları iş çatışma ve savaştan dolayı yüzbinlerce insan yaşamını yitirmiş ve mağdur edilmiştir (Karakoç Dora, 2020: 101). Türkiye'nin yaşamış olduğu Suriye göçü sonrasında özellikle Suriyeli nüfus içerisinde evde bakım hizmetine muhtaç olan kesimin varlığından bahsetmek mümkündür. Özellikle engelli ve bakıma muhtaç kalan nüfusun küçümsenemeyecek kadar geniş olduğu saha araştırması tecrübelerimizde anlaşılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'de yaşamakta olan Suriyeli nüfus içerisinde engelli, yaşlı, savaş mağduru, hasta gibi bakım hizmeti arayanların sağlık alanındaki kamu kurum ve kuruluşlarına erişimleri bir hayli aksamaktadır. Son yıllarda AB desteği olarak Türkiye'de gerçekleştirilen projeler arasında evde bakım hizmeti gündem olmaktadır. Projeler aracılığıyla sağlık imkanlarına erişimin kolaylaştırılması ve Suriyelilere istihdam imkanının sunulduğuna şahit olunmaktadır. Bu çalışma, "Evde Sağlık ve Sosyal Hizmetler Derneği" (EVSAD) bünyesinde evde bakım hizmetinde çalışan çalışma iznli Suriyeli kadınlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Evde bakım hizmetinin yürütülmesi esnasında kendi anadillerinde daha rahat anlaşma imkanının bulunması Suriyeli nüfusun hizmet alımı ve sonrası sürece pozitif etkide bulunmaktadır.

Bu çalışmada, evde bakım hizmetinde çalışan Suriyeli kadın işgücünün iş arama süreleri, kanalları, tercihleri başta olmak üzere çalışma hayatı deneyimlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca evde bakım hizmeti alanında yeteneklerinin geliştirilmesi, Suriyeli nüfusun ihtiyaç duyduğu başlıca hizmetlerin neler olduğu ve evde bakım hizmetinde çalışanların yaşamış olduğu sorun ve zorluklar tespit edilmek istenmiştir.

1. EVDE BAKIM HİZMETİ VE GÖÇMEN KADIN EMEĞİ

1.1. Evde Bakım Hizmetleri

Bakıma muhtaçlık halinde bir başkasının yardımına bağlı olarak sağlıklı yaşam olanağından bahsedilmektedir. Özellikle engelli, yaşlı, yatağa bağlı şekilde yaşamlarını sürdüren bireyler, gündelik hayatlarındaki temel ihtiyaçlarının giderilmesi için profesyoneller tarafından sağlanan hizmetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu tür hizmetlerin başında; beslenme, barınma, temizlik, yıkanma gibi sağlıklı yaşam olanaklarının sağlanmasını içermektedir (Tomanbay, 1999; Subaşı ve Öztekin, 2006; Seyyar, 2007; Altuntaş vd., 2010). Evde bakım hizmetleri kapsamında sunulan sosyal destek ve danışman hizmetleri hane halkını bilinçlendirmeye yönelik eğitsel faaliyetler içerisinde değerlendirilmektedir. Bütüncül evde bakım hizmetinin sağlanmasında başta sosyal hizmet uzmanı olmak üzere doktor, hemşire, fizyoterapi

uzmanı, psikolog, sosyal çalışmacı gibi çeşitli disiplinlerde çalışan uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Evde bakım hizmetinin sunulmasındaki temel hedef, bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarından edinebilecekleri hizmetlerin yaşadıkları yerde, sosyal yaşam dengelerini bozmadan alabilmeleridir (Karahan ve Güven, 2002; Aydın, 2005; Ekinci ve Sur, 2012; Aygüler ve Ayalp, 2018: 4). Böylelikle sadece kamuda yaşanması muhtemel idari yoğunluğun önüne geçilerek birtakım maliyetlerden kurtulmakla kalmayıp aynı zamanda bakım hizmetine muhtaç olan engelli ve yaşlı bireylerin risk alanlarının azaltılmasına da yardımcı olunmaktadır (Lopez-Hartmann vd. 2012: 1-2). Evde bakım hizmeti kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve özel inisiyatifler çerçevesinde de sunulabilmektedir. Bu özelliğiyle evde bakım hizmeti aynı zamanda bir sosyal dayanışma faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evde bakım, bireylerin yerleşik yaşam düzenini bozmadan yaşadıkları yerde sunulan bütüncül sağlık hizmetlerini ifade etmektedir. İnsan onuruna uygun yaşam şartlarının geliştirilmesi adına sunulan bakım hizmetleri kaliteli yaşam olanaklarını geliştirmek, kişilerin bağımsızlıklarını artırmak ve bakım hizmetindeki giderleri azaltmak adına sunulmaktadır (Havens, 1999: 8; Thome vd. 2003: 869, Tarricone ve Tsouros, 2008: 1; Özer ve Şantaş, 2012: 97-98; Averill, 2012: 360).

Evde bakım hizmetleri özellikler bakımından üç şekilde ele alınabilir. İlk olarak evde bakım sadece tıbbi hizmetlerin yanı sıra bireyin gereksinim duyabileceği diğer sosyal hizmetleri de içine alan niteliktedir. İkincisi, sunulan hizmetin niteliğine bağlı olarak süre açısından farklılık arz etmektedir. Bu açıdan kısa süreli olanların tıbbi; uzun süreli olanların ise sosyal bakım ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncüsü, evde bakım hizmetini kimin sağladığı ile ilgilidir. Bunlar; uzman/yarı uzman kişiler yahut aile üyeleri olarak farklılık gösterebilmektedir (Oğlak, 2007: 101).

Evde bakım hizmetine en çok ihtiyaç duyan kesimin başında yaşlılar gelmektedir. Azalan fiziksel aksaklıklar ve zihinsel gerilemeler öz bakım becerilerini azaltmaktadır (WHO, 2000; Kalıncaya ve Kalaycı, 2007: 21). Engelli bireyler ve diğer sağlık sorunu olanların da sık sık başvurduğu evde bakım hizmetleri bireysel olmanın yanı sıra kamusal önem arz etmektedir.

1.2. Evde Bakım İşinin Toplumsal Rolü

Geleneksel toplum modellerinde ev içi hizmetlerden biri olarak kabul gören bakım hizmetlerinin yürütülmesi adeta kadınların bir sorumluluğu şeklinde değerlendirilmekte ve sorun teşkil etmemektedir (Buz, 2009: 60). Halbuki günümüzde, kadının kamusal alanda genişleyen statüsü bakım hizmetlerinin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Evde bakım hizmetlerinin kadının bir rolü olarak

değerlendirilmesi bu alandaki kadın emeğinin formal zemin bulmasını giderek zorlaştırmaktadır. Özellikle çocuk, hasta, yaşlı bakımı ve diğer ev içi temel hizmet alanlarının ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yürütülmesi toplumsal rol şeklinde mevcudiyet kazanmaktadır. Bu durum ev içi hizmetlerde kadın istihdamının daha cazip hale gelmesine dolaylı olarak katkı sunmaktadır. Diğer yandan kadınların yapmış oldukları evde bakım hizmetinin maddi bir kazanç dönuşememesi kadın emeğinin görünürlüğünü azaltıcı etki uyandırmaktadır.

Evde bakım hizmeti sunan kişiler sosyo-psikolojik sorunlar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Kişilere yüklenen psikolojik ve fizyolojik yüklerle ilaveten özel yaşamlarında kendileri için zaman ayıramamaları bakıcıların psiko-sosyal durumlarını etkilemektedir. Bu açıdan evde bakım hizmetlerinin sağlıklı sunumunda çalışma süreleri kişisel ihtiyaçları karşılamaya imkan sunabilecek şekilde olmalıdır (Aygüler ve Ayalp, 2018: 13-14).

Özellikle göçmen emeğinin kaderi olarak özetlenen örgütlenememe, hak edilen değere erişilememe, nitelik gerektirmeyen işlerde yoğunlaşmaya bağlı olarak gelişen kayıt dışılık ve yoksullaşma durumları pek çok akademik çalışmalarda karşılık bulmaktadır (Yalçın, 2015: 51; Bekir ve Özaydın, 2020: 66). Buna ek olarak vasıfsızlık hali işgücü piyasasında birtakım dezavantajlar getirmektedir. Özellikle vasıfsız göçmen kadın emeğinin işgücü piyasasına erişim imkanının sınırlı olması, toplumsal uyum sorununu ve dolayısıyla ekonomik faaliyet alanlarından yeniden uzaklaşma gibi fasit döngüyü beraberinde getirmektedir (Gökbayrak, 2006: 331-332).

1.3. Kadın Göçmen Emeği ve İşgücü Piyasası

Göçmen kadın emeğinin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında; sosyal dışlanmışlık, uygun olmayan koşullarda çalışma imkanı, taciz ve istismar, yasal olmayan çalışma gelmektedir (Yalçın, 2015: 54). Evde bakım hizmetinin yürütülmesi esnasında bazı sorunlar yaşanıyor olsa da kayıtlı olarak istihdam edilmeleri çalışanlara sosyal güvence oluşturması bakımından koruyucu özellik taşımaktadır.

Evde bakım hizmetinin daim yürütücüleri olarak görülen kadın emeği, toplumsal açıdan "refah transfer aracı" olarak kabul görmektedir. Evde bakım hizmetlerinin kadınlar özelinde yoğunlaşması ev içi rollerin dağılımında cinsiyetçi bakıştan kaynaklandığı yönünde bir hayli eleştiri mevcuttur (Yalçın, 2015: 52). Suriyeli kadınların işgücü piyasasına giriş amaçlarının genellikle ev ekonomisine katkı olmaktan ziyade bizatıhi giderlerin karşılanması için çalışmak zorunda olmalarından kaynaklanmaktadır.

Kültürel kodların toplumsal roller üzerindeki etkilerine maruz kalan kesimlerden birini oluşturan Suriyeli kadınların işgücü piyasasına girişleri bu bakımdan inceleme konusunu oluşturmaktadır. Yapılan araştırmaya göre, geçici koruma sağlanan Suriyeli kadınların işgücü piyasasına girişlerinin önünde; kültürel alışkanlıklar, örf ve adetlerin yanı sıra bazı toplumsal rollerin yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle çocuk ve yaşlı bakımına ilaveten diğer ev işleri, Suriyeli kadınların işgücü piyasasına erişimlerinin önündeki engeller olarak sıralanmaktadır (Tutar, 2021: 295-296).

1.4. Suriyeli Kadın İşgücü ve Çalışma İzni

Araştırmamız kapsamında evde bakım hizmetinde çalışan çalışma iznine sahip Suriyeli kadınların mesleki yeterlilik durumları bir hayli önem arz etmektedir. Özellikle Suriye'deki çatışma ve huzursuzluklardan dolayı göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin psikolojik açıdan sağlıklı olmaları gerekmektedir. Evde bakım hizmetinin bir boyutunu oluşturan psiko-sosyal desteklerin sunulabilmesi için uygulayıcıların bu kapsamda mesleki açıdan eğitilmesi gerekmektedir. Nitekim evde bakım hizmeti uygulayıcılarına sürekli eğitim ve psikolojik desteklerin sunulması hizmet kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Araştırma kapsamındaki görüşmecilerin evde bakım hizmeti açısından mesleki yeterliliklerinin artırılmasında pek çok farklı eğitimlerden oluşan sürekli eğitime tabi tutuldukları görülmektedir.

Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların daha çok geçimlik ekonomilerine fırsat sunan kayıt dışı ve geçici işlerde istihdam edildikleri görülmektedir (Körükmez vd., 2020: 4). Fakat 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile Türkiye'deki geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma iznine sahip olarak -yasal bir şekilde- çalışabilmelerinin önü açılmıştır. Kayıt dışı istihdam ile mücadele ederek insan onuruna uygun bir şekilde yaşamları adına gerçekleşmiş bu düzenleme pek çok Suriyelinin güvenceli istihdamına imkan sunmaktadır.

Çalışma izni uygulaması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)'na bağlı faaliyet gösteren Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü (UİGM) sorumluluğunda yürütülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de çalışmak isteyen geçici koruma altındaki Suriyeli işçilerin çalışma iznine sahip olması gerekmektedir. Suriyeli işçi çalıştırmak isteyen işveren, işçi ile arasında imzalamış olduğu iş sözleşmesi üzerinden bizzat kendisi çalışma izni başvurusunda bulunabilir¹. Başvuru dosyasına ayrıca, yabancıların biyometrik fotoğrafı, pasaport veya kimlik belgesi; işverenin vergi levhası, ticaret sicil evrakı, işyeri bilançosu ve faaliyet belgesini eklemesi gerekmektedir. Başvurular ilgili Bakanlığın oluşturduğu internet sitesi² üzerinden online

¹ Çalışma izni, en fazla bir (1) yıllık süreyle verilmektedir. İşverenler, bir yıllık süre bitimine son 60 gün kala uzatma başvurusunda bulunabilmektedir.

² Çalışma izni başvuruları; <https://ecalismaizni.csgb.gov.tr/eizin> sitesinden yapılmaktadır.

olarak yapılmaktadır. UİGM'nin yaklaşık 1-2 ay süren değerlendirmesi sonucunda uygunluk belgesini alan işveren çalışma izni harcı³ ve değerli kağıt bedelini yatırmak suretiyle başvuruyu gerçekleştirmiş olur. Bakanlık çalışma izni başvurusunun onaylandığını ve sigorta girişini yapmasını işverene bildirir. Böylelikle geçici koruma sağlanan Suriyeli işçi yasal çalışma imkanına erişmiş olur.

2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.1. İnsan Hakları Bağlamında Mülteci Politikaları

Araştırma kapsamında görüşmecilere yönelmiş olduğumuz sorular yaklaşık 2 aylık gözleme dayanmaktadır. Evde bakım hizmetinde çalışan Suriyeli kadınların istihdam tecrübelerinin araştırılması hedeflenen çalışmamızda; öncelikle iş arama ve işe yerleşme durumları araştırılmak istenmiştir. İş arama süreleri ve iş arama kanallarına ek olarak görüşmecilere yöneltilen soru havuzumuzda *istihdam* özelindeki sorular şunlardır:

1. Suriyeli kadınların işgücü piyasasına girişlerinin önündeki engeller nelerdir?
2. Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?
3. Çalışıp para kazanmak size neler hissettiriyor?
4. Aile üyelerinizin çalışmanıza dair yaklaşımı nedir?

Soru havuzunda yer alan *evde bakım hizmeti* kapsamındaki sorular ise şu şekildedir:

5. Evde bakım hizmeti alanında ne tür mesleki eğitimler aldınız?
6. En çok hangi bakım hizmetlerini sunuyorsunuz?
7. Evde bakım hizmeti verdiğiniz kişilerin sizden ne tür talep ve beklentileri oluyor?
8. Evde bakım hizmeti alanların size karşı tepki ve yaklaşımları nelerdir?
9. Evde bakım hizmeti sunarken ne tür sorunlar ve zorluklar ile karşılaşyorsunuz?

Görüşmecilerin vermiş olduğu yanıtlarda tekrara düşülmemesi için temsili ifadeler paylaşılmıştır. İrdelenen konular özelinde birden çok boyut olan yanıtlar ise kategorik olarak sunulmuştur.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşmecilerin vermiş olduğu yanıtları paylaşmadan evvel görüşmecilerin demografik bilgilerine dair bilgileri paylaşmak faydalı olacaktır. Toplam 16 farklı görüşmeci ile gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda yaş, medeni durum, çocuk/çocuk sayısı, eğitim düzeyi, Türkiye'ye geliş tarihleri ve Ankara'ya geliş tarihlerini Tablo 1'de görmek mümkündür.

Tablo 1: Görüşmecilerin Profilleri

Görüşmeciler	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim	TR Geliş	ANK Geliş
G1	26	Evli	Yok	Ortaokul	2015	2015
G2	38	Evli	3	Lise	2013	2014
G3	36	Bekar (Boşanmış)	2	Ortaokul	2013	2013
G4	24	Evli	1	Lise	2016	2016
G5	46	Evli	4	Ortaokul	2014	2015
G6	49	Evli	5	Lise	2013	2013
G7	47	Evli	6	Lise	2014	2014
G8	26	Evli	2	Lise	2015	2015
G9	46	Evli	3	Lise	2015	2015
G10	39	Evli	4	Lise	2014	2014
G11	24	Bekar	Yok	Ortaokul	2016	2016
G12	19	Evli	Yok	Ortaokul	2014	2014
G13	44	Bekar (Boşanmış)	4	Lise	2014	2014
G14	26	Evli	Yok	Lise	2014	2015
G15	28	Evli	3	Lise	2015	2015
G16	30	Bekar (Eşi Kazada ölmüş)	1	Ortaokul	2014	2015

Görüşmecilerin tamamı lise ve altı eğitim seviyesine sahiptir. Görüşmecilerin yaş aralıkları 24-49 yaş aralığında olup yaş ortalaması 34,25'tir. Bekar olan görüşmecilerden sadece bir tanesi ailesi ile birlikte yaşamakta ve ev ekonomisine destek olmaktadır. Diğer 3 bekar görüşmeci ise hanede çalışabilme imkanına sahip tek kişi olmalarından dolayı ayrıca belirtilmiştir.

Görüşmecilerin Suriye'den Türkiye'ye geliş tarihleri ile Ankara'ya geliş tarihleri arasında kısa sürelerin olduğu görülmektedir. Saha araştırması esnasındaki gözlemlerimize dayalı olarak görüşmeciler kendi aralarında oluşturmuş olduğu sosyal ağlar sayesinde yaşamlarını rahat sürdürebileceği illere göç etmektedir.

Suriyeli kadın işgücünün işgücü piyasasına girişlerinde farklı dinamiklerin varlığından bahsetmek mümkündür.

³ 2021 yılına ilişkin çalışma izni harcı 370,70 TL; değerli kağıt bedeli ise 125 TL'dir.

İleride çeşitli boyutlarıyla ele alacağımız bu durum, görüşmecilerin iş arama sürelerini de etkilemektedir.

Nitekim görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu “1 yıl ve üzeri” sürelerle iş aramak zorunda kalmıştır.

Tablo 2: Görüşmecilerin İş Arama Süreleri

SÜRELER	GÖRÜŞMECİLER
2 haftadan az	G1, G2, G14, G15, G16
2 hafta – 4 haftadan az	G12,
1 ay – 3 aydan az	
3 ay – 6 aydan az	
6 ay – 1 yıldan az	
1 yıl ve üzeri	G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G13

Görüşmecilerin yaşamış olduğu uzun süreli işsizlik tecrübelerine ek olarak bazı görüşmecilerin kısa sürede iş bulabildikleri görülmektedir. Burada etkili olan unsur görüşmecilerin kendi arasında kurdukları gelişmiş oldukları sosyal ağlardır.

Sosyal ağların etkisinin en güçlü şekilde hissedildiği diğer bir alan ise iş arama ve bulma deneyimleridir. Özellikle Whatts App, Facebook, Twitter gibi sanal platformlar aracılığıyla hızlı ve kolay haberleşme imkânı, Suriyeli işgücünün iş arama sürecine olumlu katkı sunmaktadır.

Tablo 3: Görüşmecilerin İş Arama Kanalları

İŞ ARAMA KANALLARI	GÖRÜŞMECİLER
Arkadaş, Akraba ve Hemşerilerim Aracılığıyla	G1, G2, G4, G6, G7, G8, G10, G11, G13, G14, G15, G16
Sosyal Medya, İnternet ve Basın Aracılığıyla	G3, G9, G12
Şahsen Başvuru	G5

Görüşmecilerin başvurdukları iş arama kanallarına bakıldığında Türkiye işgücü piyasasının genel dinamiklerine benzerlik arz ettiği görülmektedir. Enformel iş arama kanallarının ağırlıklı olarak tercih edildiğini gösteren bu tablo görüşmecilerin sosyal dayanışma ağlarına işaret etmektedir. Bu kapsamda görüşmecilere “Sosyal medyada ne tür konularda haberleşiyorsunuz” sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin vermiş oldukları yanıtlar şu şekildedir:

“İş fırsatları konuşuluyor...” (G13/44).

“Mesela yardım haberleri paylaşıyor en çok. Sonra iş arayan yazıyor. İş bakıyorlar...” (G14/26).

“İş arayan yazıyor. Mesela kimin bir iş var, “4 eleman istiyorum diyor. Maaş bu. Kim istiyor beni ara” yazıyor. Hangi okullar var. Hangi sınıflar şimdi başlıyor. Türkiye’deki haberler, gelişmeler yazılıyor...” (G15/28).

➤ Suriyeli Kadınların İstihdamı Önündeki Engeller

İş arama süreleri ve iş arama kanalları istihdam durumları ile yakından ilişkili olmakta birlikte görüşmecilerin istihdam fırsatlarına dair ipucu sunmaktadır. Fakat görüşmecilerin kişisel durumlarının yanı sıra sosyo-kültürel faktörlerin de işgücü piyasasına erişimde önemli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda görüşmecilere istihdamlarının önünde ne tür engellerin olduğu sorulmuştur. Görüşmecilerin bu sorumuza yanıtlarını üç kategoride ele almak mümkündür.

- Sahip olunan kültürel değer, adet ve inançlarından dolayı çalışmadıklarını belirten görüşmecilerin görüşleri şu şekildedir:

“...Kadınların çalışmasına izin verilmez. Sıcak bakılmaz. Geniş ailelerde pek çalışma olmaz. Fırsatlar yok...” (G1/26).

“Eğitimli olanlar çalışabiliyor. Diğerleri adetten çalışamaz...” (G2/38).

“Erkekler bazen kadınlara hiç güvenmiyor. O yüzden çalışmasını istemiyor...” (G3/36).

- Görüşmecilerin geneli kendilerine biçilen toplumsal rollerinden dolayı işgücü piyasasına erişmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bunların başında ev işleri ve çocuk bakımının geldiğini görüşmeciler şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Adet böyle. Kadın ev işlerini yapıyor...” (G4/24).

“Anne bizde çocuklara bakmakla mükelleftir...” (G5/46).

“Bizim kültürümüzde kadın çok çalışmaz. İhtiyacı olan dullar çalışır. Çocuklara bakmak zorunda olanlar çalışıyorlar...” (G12/19).

- Görüşmecilerin bir kısmı ise Suriyeli kadınların çalışmama nedenlerini birbirinden farklı durumlara dayandırmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

“Çalışma izni çok geç çıkıyor. En büyük sorun bu...” (G5/46).

“Bizim kültür öyle. Suriye’de çalışmıyoruz. Para yetiyor. Türkiye’de ihtiyaçtan dolayı çalışıyoruz. Daha çok Suriye’de evde çalışıyoruz. Terzi, boncuk, dikiş, nakış işleri yapıyoruz...” (G10/39).

“Dil problem çok vardı. İş yoktu. İş zor buldum...” (G1/26).

“...İlk geldiğimde hiç Türkçe bilmiyorduk. İş bulmak zordu...” (G4/24).

➤ Geçmiş İş Tecrübeleri

Görüşmecilerin çoğunun daha önce bir iş tecrübesi olmakla birlikte bir kısmının sağlık sektöründe çalıştığı görülmüştür. Geçmişte sağlık alanında çalıştığını belirten görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Türkiye’de başka bir yerde çalışmadım. İlk defa burada çalışıyorum...Suriye’de aynı iş yapıyordum. Özel doğum hastanesinde hemşireydim. 10 yıl çalıştım...” (G2/38).

“...Sağlık ocağında 2.5 yıl çalışma iznim vardı. Asgari ücretle çalıştım...” (G3/36).

“Yenimahalle sağlık ocağında 2 sene resmi olarak çalışma izni ile çalıştım...Suriye’de hiç çalışmadım. Ev hanımıydım...” (G5/46).

“Suriye’deyken ev hanımıydım. Bir tek savaşta hemşirelik yaptım. Kan alıyordum. Serum takıyordum. Ücretli çalıştım...” (G6/49).

“Hemşireydim özel hastanede. Amcamın hastanesiydi. 2 yıl çalıştım. Yıkıldı. Hatta amcam içinde öldü...” (G15/28).

Diğer yandan başka işlerde çalıştığını ifade eden görüşmecilerin yanıtları şu şekildedir:

“Geçen sene HÜKSAM (Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama Ve Araştırma Merkezi) projesinde çalıştık. 9 ay boyunca. Çalışma izin vardı...” (G10/39).

“Ana okulunda öğretmen olarak 2 yıl çalıştım. Evlendikten sonra eski kocam çalışma dedi...” (G13/44).

“Ankara’da Kur’an kursunda öğretmen olarak çalıştım. 5-6 ay çalıştım kaçak olarak...” (G9/46).

“...1, 2 ay kadayıfçıda çalıştım. 2018’de haftalık 200 TL alıyordum...” (G11/24).

“Günlük çalıştım. Önceden nerede iş varsa çalıştım. Lokantada garson olarak, ilaç fabrikasında paketlemeci olarak, avukatın yanında sekreter olarak çalıştım. 1-2 ay çalışıp başka işe geçtim. 4 yıl önce boşandıktan sonra iş aramaya başladım...” (G13/44).

“Fabrikada terziydim. 5 ay çalıştım. Haftalık 200 TL alıyordum...” (G16/30).

➤ İstihdam Deneyimleri

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir diğeri ise çalışmalarının kendilerine neler hissettirdiğidir. Böylelikle görüşmecilerin çalışma izniyle çalışmalarına bağlı olarak görüşlerini şu şekilde görmek mümkündür:

“Çalışmak zorundayım. Çocuklarım küçük, biri lisede diğeri ikisi ilkokuldalar. Eşim 60 yaşında çalışacak durumda değil. Evi ben geçindiriyorum...” (G6/49).

“Önce Suriye’deyken kadına yönelik baskı vardı. Çalışmasın, dışarı çıkasın, eğitim almasın. Türkiye’de fırsatlar çok fazla. Suriye’deki gibi değil. Burada kadına hayat var. Hayalim öğretmen olmaktı. Yapamadım. Ama burada çalışma imkanı buldum. Türkiye bize bu imkanı verdi. İş günlerimde sabah saat 6’da kalkıyorum. Heyecanlanıyorum. Halep’te şartlar böyle değildi...Suriye’deyken ev hanımıydım. 16 yaşında evlendirdiler beni. Çalışmadım hiç. Eşimin eve karşı sorumluluğu yok. Ben bakıyorum çocuklara ...” (G7/47).

➤ Aile Üyelerinin Bakışı

Araştırma kapsamındaki görüşmecilerin işgücü piyasası tecrübelerine ek olarak birlikte yaşadıkları aile üyelerinin kendilerinin çalışmasına yönelik tutumları tespit edilmişir. Yukarıda değinildiği üzere, Suriyeli kadınların çalışma hayatına girişlerinde zorluklardan birini oluşturan aile üyesi/üyeleri kararlarının görüşmeciler üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin vermiş olduğu yanıtları üç farklı şekilde değerlendirmek mümkündür:

- Görüşmecilerin neredeyse tamamı, aile üyelerinin (özellikle eşlerinin) tam desteğini aldığını açık bir şekilde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ne istersen çalış diyor. Çalışmam noktasında destek oluyor. Çalışmamı kabul ediyor...” (G1/26).

“Ben Suriye’deyken de çalışıyordum. Eşim bir şey demiyor. Çalışmamı destekliyor...” (G2/38).

“Hepsi destek oluyorlar. Özellikle çocuklarım çok destek oluyorlar. Kocam ilk işimde de bana destek olmuştu. Bu işimi de çok destekliyor...” (G6/49).

“Kocam çok destek veriyor. Hem de çocuklar için çalışıyorum. Eşim beni biliyor, güveniyor...” (G10/39).

“...En fazla eşim destekliyor. Çalışmaya başlamadan önce sordum ona. O da istiyorsan çalış tabiki dedi...” (G12/19).

- Görüşmecilerin bir kısmı ise hayatlarını idame edebilmek için çalışmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Bu kişilerin ortak özellikleri bakmakla yükümlü olduğu kişilerle birlikte yaşadıkları ve bekar olmalarıdır. Görüşmecilerin yanıtlarını şu şekilde görmek mümkündür:

“Ben eşimden boşandım, mecbur çalışacağım. 2 çocuk var. Kimsem yok...” (G3/36).

“21 yaşında kızım var üniversitede okuyor. 19 yaşındaki oğlum okumuyor. 11 ve 10 yaşındaki oğlanlarım 5. sınıfta okuyorlar. İhtiyaçları çok oluyor. Çalışmama seviniyorlar. Destek oluyorlar...” (G13/44).

“Oğlum çalışmaktan memnun. Hayat daha iyi. Çünkü maaş var...” (G16/30).

- Diğer yandan ise çalışmak için oldukça istekli olan fakat eşinin çalışmasına sıcak bakmamasına rağmen çocuklarının desteğini alan görüşmeciinin yanıtını şu şekilde görmek mümkündür:

“Çalışmaya başladıktan sonra benimle hiç konuşmuyor (Gülüyor). Artık evde bir ağırlığım var. Bana saygı duymak zorunda. Zaten pek konuşmuyordu. Çocuklar çok memnunlar, destek veriyorlar...” (G7/47).

➤ İstihdama Açılan Kapı: Mesleki Eğitim

Evde bakım hizmeti işini yapan görüşmecilerin mesleki eğitim durumları araştırma kapsamında sorgulanan konular arasında yer almaktadır. Böylelikle görüşmecilere yapmış oldukları işe dair mesleki eğitim alıp almadıkları ve bu konuda tecrübe sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Görüşmecilerin vermiş olduğu yanıtları şu şekilde görmek mümkündür:

“Yaklaşık 10 farklı eğitim aldık. Çocuk, engelli bakım, psikolojik destek, ilkyardım, tedavi gibi sağlık eğitimi aldık...” (G1/26).

“2-3 ay boyunca eğitim aldık. Online eğitim alıyoruz pandemide...” (G5/46).

“2 ay boyunca meslek eğitim aldık. Numune hastanesinde de eğitim aldık. Sürekli alıyoruz...” (G8/26).

Evde bakım hizmetinin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesinde mesleki eğitimin önemine yukarıda değinilmiştir. Görüşmecilerin yaptıkları işe dair sürekli eğitimler almaları mesleki gelişim ve nitelik artışı açısından önem arz etmektedir.

➤ Yabancıların En Fazla İhtiyaç Duyduğu Evde Bakım Hizmetleri

Görüşmecilere yöneltilen bir diğer soru ise en çok hangi evde bakım hizmetini sunduklarıdır. Hizmet alıcıların profillerine bağlı olarak belirginleşen bakım hizmetleri Tablo 4’te görüleceği üzere ağırlıklı olarak yaşlı bakım, daha

sonrasında ise engelli, hasta bakım, tıbbi destek ve kişisel bakım şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 4: Yürütülen Evde Bakım Hizmetlerinin Dağılımı

Yaşlı Bakım
Engelli Bakım
Hasta Bakım – Tıbbi Destek
Kişisel Bakım (banyo, temizlik vd.)

Görüşmecilerin ağırlıklı olarak yapmış oldukları evde bakım hizmetlerini yukarıdaki tabloda görmek mümkündür. Tabloya ek olarak görüşmecilerin konuya dair birbirinden farklı ifadeleri şu şekildedir:

“Yaşlılar, engelliler, şeker hastalarına en çok bakım yapıyoruz...” (G1/26).

“Bez ihtiyaçları oluyor. Tekerlekli sandalye istiyorlar. Yatacak olanlar için bakım hizmeti istiyorlar...” (G4/24).

“İhtiyaçlarını tespit ediyoruz. Sadece tıbbi destek veriyoruz. Hasta bakımı, yaşlı ve engelliler en çok hizmet veriyoruz...” (G5/46).

“Çarşaf değişimi, alt temizliği, masaj, duş, tırnak kesimi yapıyoruz. Ciltlerindeki problemleri gideriyoruz. Temizlik yapıyoruz...” (G8/26).

“Bütün ihtiyaçları karşılıyor. Savaş mağduru kişiler çok. Kolu olmayan, bacağı olmayan çok var. Onlar yatağa bağlı. Bakımlarını, temizliklerini yapıyoruz...” (G12/19).

➤ Evde Bakım Hizmeti Alanların Tepki ve Yaklaşımları

Araştırma kapsamındaki görüşmecilere yöneltilen diğer bir soru ise evde bakım hizmeti alanların kendilerine karşı tepki ve yaklaşımlarının ne şekilde olduğudur. Hizmet alanların sunulan hizmete dair bakış açılarının görüşmeciler açısından motivasyon kaynağı olduğunu açık bir şekilde aşağıdaki ifadelerde görmek mümkündür:

“Çok mutlu oluyorlar. İhtiyacımız var diyorlar. Bizi ilk gördüklerinde şaşırıyorlar. Çünkü sosyal medyadan bizi biliyorlar. Bizim ne için geldiğimizi biliyorlar. Mutlu oluyorlar. Arapça konuştuğumuz için daha mutlu oluyorlar. İhtiyaç olanların adres ve isimlerini veriyorlar. Bizi yönlendiriyorlar...” (G1/26).

“Çok mutlu oluyorlar. Bize bu hizmeti Suriye’de veren yok. Ama burada Türkiye’de bize bu hizmeti veriyor diyorlar...” (G2/38).

“İlk gördüklerinde korkuyorlar. Biz kendimizi tanıtıyoruz. Rahatlıyorlar...” (G4/24).

“Çok memnun oluyorlar. Bize yardımcı oluyorlar...” (G7/47).

“İyi karşılıyorlar. Mutlu oluyorlar. Evlerine davet ediyorlar. Covid'den dolayı giremiyoruz. Üzülüyorlar...” (G8/26).

Diğer yandan evde bakım hizmetinde sık karşılaşılan standart hizmetin dışında farklı istekler ile rol karmaşası durumuna da rastlanmıştır. Özellikle ekonomik açıdan zorda olan ailelerden bir takım nakdi yardım ve ihtiyaçlar ile karşılaşıldığı şu şekilde görülmektedir:

“Seviniyorlar, bize güveniyorlar. Para istiyorlar. Evlerini değiştirmek istiyorlar. Ama biz sadece sağlık hizmet veriyoruz diyoruz...” (G13/44).

“Bizimle tanışmak istiyorlar. Kadın olduğumuz için muhabbet etmek istiyorlar, bu zor. Hastalık konusunda sorduğumuz konulara cevap vermiyorlar bazen...” (G1/26).

➤ *Evde Bakım İşçilerinin Karşılaştıkları Sorunlar / Zorluklar*

Görüşmeciler evde bakım hizmetini verdikleri esnada bazı zorluklar ile karşı karşıya kaldıklarını fakat bu zorlukların üstesinden gelebildiklerini belirtmektedir. Özellikle ulaşım, yanlış adres bilgisi, duygusal zorluklar gibi durumlar ile karşılaştıklarını şu şekilde ifade etmektedirler:

“...Bazen yanlış adres oluyor. O biraz zor...” (G3/36).

“Uzun süre yatakta olanlarda yatak yarası yapıyor. Onların bakımı zor...” (G4/24).

“Zorluk yok. Ben seviyorum bu işi. Sevap var...” (G6/49).

“En çok insanları görünce duygulanıyorum. Üzülüyorum...” (G12/19).

“Üzülüyorum çok. Etkileniyorum...” (G14/26).

“Engelli çok, savaştan dolayı. Suriyeli çok sakat var...Hasta görmek zor. Çok üzülüyorum. Durumları çok kötü çünkü...” (G15/28).

Görüşmecilerin vermiş olduğu yanıtlara göre, yaşadıkları sorun ve zorlukların geneli temsil ettiği görülmektedir. Fakat görüşmecilerin bahsedilen sorun ve zorluklara karşı ciddi bir olumsuzluk içerisinde olmadıkları gözlenmiştir. Yaşananların gayet normal olduğu kanısı görüşmecilerde egemendir.

2. SONUÇ

İşgücü piyasası koşullarına ek olarak Suriyeli kadınların Türkçe dil yeterliliklerinin gelişmemiş olması istihdam fırsatlarının önüne geçebilmektedir. İşverenlerin Türkçe bilen kişileri öncelikli olarak istihdam etmek istemeleri, Suriyeli işgücünün piyasadan dışlanmalarına ve kapalı ekonomilere yönelmelerine yol açmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, görüşmecilerin kendi aralarında geliştirmiş olduğu güçlü sosyal ağların işe girişlerde kayda

değer bir kolaylık ve imkân sağladığı görülmektedir. Fakat aynı kolaylık, iş arama sürelerinde söz konusu değildir. Görüşmecilerin çoğunun uzun süreli işsizlik yaşadığından sonra çalışmaya başladığı görülmektedir.

Suriyeli kadınların işgücü piyasasında kendilerine pek yer edinememesi, literatürdeki çalışmalarda ana hatlarıyla kültürel alışkanlıklar, dini ve inanç yapısı, ev içi hizmetler şeklinde sıralanmaktadır. Benzer durumu, araştırma kapsamındaki görüşmeciler de belirtmişlerdir. Fakat genel olarak çalışmaları konusunda ailelerinin destek ve teşvikini aldıkları görülmektedir.

Görüşmecilerin iş tecrübelerine bakıldığında ise geçmiş yıllarda birden çok işte çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca iş deneyimine sahip olanların bir kısmı sağlık alanında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları ise ilk kez bu iş sayesinde çalışma hayatı tecrübesi edinmişlerdir. Görüşmeciler genellikle kayıt dışı olarak istihdam edildiklerini belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçlarından bir diğeri ise evde bakım hizmetinde çalışmak isteyen Suriyeli kadınların geçmişte bu alana yönelik mesleki eğitimler almış olmalarıdır. Kendilerini çalışma hayatına hazırlamaları ve çalışmaya başladıktan sonra da sürekli olarak eğitim görmeleri, zaman içerisinde kalifikasyonlarını artırdıklarını göstermektedir.

Görüşmeciler, en çok yaşlı, engelli ve hasta bakım hizmeti sunduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bakıma muhtaç kişilere tıbbi malzeme ve ekipman desteği ve banyo, temizlik gibi kişisel bakım işlerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Bakım hizmeti yararlanıcılarının almış oldukları bu hizmetlerden oldukça memnun oldukları ve yaşam şartlarını kolaylaştırdığı görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Araştırma sonuçlarından diğeri ise evde bakım hizmeti işçilerinin yaşamış olduğu genel sorunlar ile paralellik arz etmektedir. Görüşmeciler ulaşım sorunları, yanlış adres bilgisi, duygusal zorluklar, rol karmaşası, hizmetlere karşı direnme gibi durumlar ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında evde bakım hizmetinin sunumundan en çok faydalanan kesimin Suriyeli nüfus olduğu tespit edilmiştir. Hizmet sunucularının Suriyeli olmasından dolayı Arapça dil yetenekleri ve yararlanıcılarla kültürel ortaklıkları sayesinde daha sağlıklı ilişki kurulabilmesini sağlayarak sunulan hizmetin kabulünü kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

Araştırma esnasında yapılan gözlemlerimize göre çalışma hayatı içerisinde olup kazançlarını sağlayan Suriyeli kadınların oldukça mutlu ve yaptıkları işten kaynaklı huzurlu oldukları gözlenmiştir. Görüşmeciler çalışma iznine sahip olmalarından dolayı güvence hissettiklerini belirterek özgüvenlerinde artış olduğunu açık bir şekilde belirtmişlerdir.

KAYNAKLAR

- AVERILL, JB. (2012). Priorities For Action In A Rural Older Adults Study. *Fam. Community Health*, 35(4), 358–372.
- AYDIN D. (2005)., Evde bakım hizmetleri. Sağlık Nesiller Derneği Sağlık ve Eğitim Yayınları 1, Ankara. (Erişim Linki: <http://www.dursunaydin.com/media/01daff-bbqxp.pdf>.2005. Erişim tarihi:17.05.2021).
- ALTUNTAŞ M., YILMAZER T.T., GÜÇLÜ Y.A., ÖNGEL K. Evde sağlık hizmeti ve günümüzdeki uygulama şekilleri. *Tepecik Eğit Hastanesi Dergisi*. 2010; 20 (3): 153-158.
- AYGÜLER E., ve AYALP M. Ç., Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3, EYLÜL 2018.
- BEKİR B., ÖZAYDIN M.M., (2020). Evde Bakım Hizmeti Veren Yabancı İşçilerin Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Arayışları, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Ocak 2020, Cilt 1, Özel Sayı, Sayfa: 59-99.
- BUZ S. (2009), Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, S. 20 (2), ss. 53-65.
- EKİNCİ G., SUR H. (2012). Türkiye’de Evde Bakım Hizmetleri Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi. *Sağlıkta Düşünce ve Tıp Kültürü Dergisi*. Sayı: 24., s. 68-71.
- HAVENS, B. (1999), Home Care Issues at the Approach of the 21st Century from a World Health Organization Perspective, *World Health Organization, ManitobaCanada*. (file:///C:/Users/forma/Downloads/WHO_HSC_LT_H_99.1.pdf, Erişim Tarihi: 19.06.2021).
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. RG. Yay. Tar.: 15/1/2016 No: 29594.
- GÖKBAYRAK, Ş. (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü Ve Politikalar - Türk Mühendislerinin Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KALINKAYA V., KALAYCI I. (2007), Yaşlıya Evde Bakım Hizmeti Veren Bireylerde Yaşam Doyumu, Bakım Yüğü Ve Tükenmişlik. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2): 19-39.
- KARAHAN A, GÜVEN S., Yaşlılıkta Evde Bakım. *Tur J Geriatrics*. 2002; 5(4): 155 – 9.
- KARAKOÇ DORA Z., (2020). Turkey-EU Relations In Context Of Syrian Crises: Readmission Agreement And Visa Liberalization, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, Yıl: 2020, s.100-112.
- KÖRÜKMEZ, L., KARAKILIÇ, İ. Z., ve DANIŞ, D. (2020). Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, Göç Araştırmaları Derneği (GAR) Kitap Serisi, No. 2, İstanbul.
- LOPEZ-HARTMANN, M., WENS, J., VERHOEVEN, V. and REMMEN, R. (2012). The effect of caregiver support interventions for informal caregivers of community-dwelling frail elderly: A systematic review. *Int Journal Integrated Care*, 12: 1-16. (Erişim Linki: URN:NBN:NL:UI:10-1-113108 / ijic2012-133, Erişim Tarihi: 02.05.2021).
- OĞLAK, S. (2007). Uzun Süreli Evde Bakım Hizmetleri ve Bakım Sigortası, *Turkish Journal Of Geriatrics*, 10(2), s.100-108.
- ÖZER Ö. ve ŞANTAŞ F. Kamunun Sunduğu Evde Bakım Hizmetleri Ve Finansmanı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2012; 3 (2):96-103.
- SEYYAR, A. (2007). İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Sözlüğü, Değişim Yayınları, İstanbul.
- SUBAŞI N. ve Öztekin Z. (2006). Türkiye’de Karşılanmayan Bir Gereksinim: Evde Bakım Hizmetleri, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 5(1):19–31.
- YALÇIN, Ç. Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar Ve Ekonomik Şiddet, *Fe Dergi* 7, no. 1 (2015), 50-60, (Erişim linki: http://cins.ankara.edu.tr/13_4.pdf , Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- TARRICONE R., and TSOUROU D. A., (2008). “Home Care In Europe: The Solid Facts”, World Health Organisation Publication, Milan, Italy (Erişim Linki: <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/home-care-in-europe.-the-solid-facts> , Erişim Tarihi: 08.06.2021).
- THOME B. DYKES AK. and HALLBERG RI. Home Care with Regard to Definition, Care Recipients Content and Outcome: Systematic Literature Review, *Journal of Clinical Nursing* 2003; 12: 869.
- TOMANBAY, İ. (1999). Sosyal Çalışma Sözlüğü. Selvi Yayınevi, Ankara.
- TUTAR, K. (2021). Göç ve Çalışma İzinli Suriyeliler, Orion Kitabevi, Ankara.
- WHO, WHO. Technical Report Series 898. Home-Based Long-Term Care. Geneva: 2000. (Erişim Linki: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42343/WHO_TRS_898.pdf;sequence=1 Erişim tarihi 30.06.2021).